

Miňo, Martin

**Archeologický výskum na mieste predpokladaného zaniknutého Kostola sv. Michala
Archanjela v Sliachi-Sampore**

Archaeologia historica. 2012, vol. 37, iss. 2, pp. 571-576

ISSN 0231-5823 (print); ISSN 2336-4386 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/128281>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Archeologický výskum na mieste predpokladaného zaniknutého Kostola sv. Michala Archanjela v Sliachi-Sampore

MARTIN MIŇO

Abstrakt: V nepočtených novovekých prameňoch sa v obci Sampor, dnes súčasť mesta Sliach (okr. Zvolen), spomína Kostol sv. Michala Archanjela. O bližšej lokalizácii chýbali doklady. Po prieskume terénu v katastri obce sa zistili terénne reliktý a nevýrazné zvyšky muriva v neudržiavanej časti miestneho cintorína. Následný archeologický výskum potvrdil, že ide o pozostatky gotického kostolika.

Kľúčové slová: Identifikácia – zaniknutý kostol – sv. Michal – Sliach, Sampor – gotika.

Archaeological Research on the Presumed Site of the Ruined Church of St. Michael the Archangel in Sliach-Sampor

Abstract: The Church of St. Michael the Archangel is mentioned in several modern-age records on the village of Sampor, now part of the town of Sliach (Zvolen district), yet its precise location has not previously been specified. A survey in the Sampor cadastral zone has disclosed some terrain relics and masonry in an unmaintained part of the local cemetery. Subsequent archaeological research has confirmed that they are the remains of a small Gothic church.

Key words: Identification – ruined church – St. Michael – Sliach, Sampor – Gothic.

Lokalita – topografia a história

Obec Sampor, situovaná 13 km severovýchodne od Zvolena, sa nachádza v centrálnej časti Zvolenskej kotliny s charakterom pahorkatiny so širokými chrbtami, ktoré sú zvyškami poriečnej rovne. Územie Sampora odvodňuje rovnomenný potok, ktorý je prítokom riečky Lukavica, vliavajúcej sa do Hrona. Prítomnosť vodných zdrojov v podobe žriediel a tokov sa nielen v samporskom chotári, ale aj v celej Zvolenskej kotline stala jedným z určujúcich činiteľov pri utváraní osídlenia.

Skúmaná lokalita sa nachádza na juhozápadnom okraji intravilánu obce Sampor, v areáli cintorína. Je situovaná na mierne stúpajúcom svahu v bezprostrednej blízkosti drevenej hranolovitej zvonice (obr. 1) z roku 1885, v ktorej sa nachádza bronzový zvon z roku 1686 od majstra B. Lonigera z Lubietovej.

Obec Sampor je od roku 1979 súčasťou mesta Sliach. Ide o radovú potočnú dedinu. Najstarším písomným dokladom o osídlení Sampora je metácia z roku 1300, v ktorej sa spomína potok Sampor (Zampur) ako hranica územia zemana Heinza zo Sampora (Hench de Zaym), neskôr spomínaný ako Hench de Zampur. Jeho syn Mikuláš v roku 1336 ponúkol tento majetok kvôli svojej chudobe na predaj alebo ako záloh viacerým šľachticom (Maliniak 2007, 66; 2011, 36).

Na prelome 14. a 15. storočia sídlila v Sampore jedna z vetiev zemanov z Poník. Obec sa neskôr dostala do držby ich príbuzných Šošovcov (Maliniak 2011, 36). V rokoch 1582, 1657 a 1668 bol Sampor poplatný Turkom. V roku 1828 mala táto obec 27 domov a 227 obyvateľov, ktorí sa zaoberali poľnohospodárstvom (Súpis 1969, 78). K samotnému Kostolu sv. Michala Archanjela sa neviažu žiadne známe stredoveké pramene. Ojedinelé zmienky sú až z obdobia novoveku (Ragač, nepublik. archív. výskum).

Výskum

Na základe predpokladu, že nepatrné ruiny na miestnom cintoríne môžu predstavovať pozostatky stredovekého kostola, bol na lokalite vykonaný výskum s cieľom identifikovať stavbu, jej rozsah a pripraviť podklad pre zápis do Ústredného zoznamu pamiatkového fondu. Výskumom sa podarilo identifikovať pozostatky murovanej stavby s gotickým Kostolom sv. Michala Archanjela. Výskum prebiehal v troch sondách. V prvej sonde bola podrobnejšie preskúmaná južná časť presbytéria v susedstve s najvyššie zachovanými časťami

Obr. 1. Poloha zaniknutého kostolíka na miernom návrší vpravo od drevenej zvoničky. Foto autor.

Abb. 1. Lage der verschwundenen Kirche auf der leichten Anhöhe rechts neben dem Glockenturm aus Holz. Foto vom Verfasser.

muriva (obr. 2). V ďalších sondách bol overený priebeh murív v miestach predpokladaného zalomenia tak, aby bolo možné definovať pôdorys a rozsah objektu.

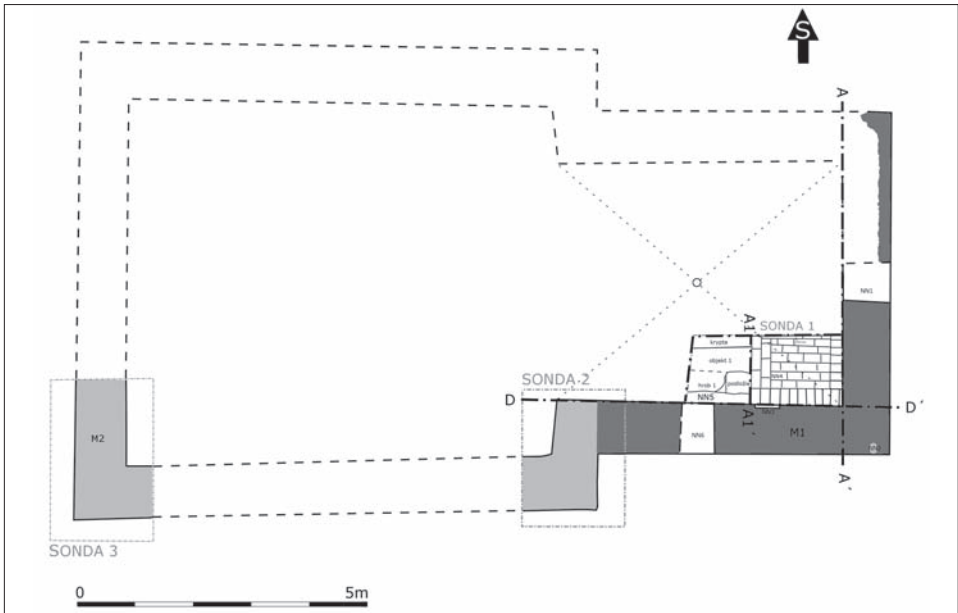
Zistenia a interpretácia

Podľa priebehu murív, zachovaných miestami do výšky 310 cm (obr. 4–5), zistených pri výskume, išlo o pomerne malý kostol s pravouhlou loďou a pravouhlým presbytériom (obr. 3). Celková dĺžka kostola je 14 m, z čoho loď zaberá 8,3 m a jej šírka je 8 m. Pravouhlé presbytérium má rozmery $5,7 \times 5,9$ m. Kostol bol postavený z miestneho kameňa. Murivá sú zo sopečného tufu a riečnych okruhliakov, klenby boli zostavené z travertínových platní, ktoré sa našli v deštrukcii. Najviac stavebných detailov bolo zistených v presbytériu kostola. Podľa nálezu rebra sekundárne použitého v murive juhovýchodného nárožia presbytéria (obr. 6), bolo presbytérium minimálne raz prestavované alebo opravované po nejakej statickej poruche, ktorá sa dá predpokladať na základe výraznej pukliny v južnej stene presbytéria. Súčasná zachovaná podoba presbytéria predstavuje na základe nálezov torzo pravouhlého presbytéria, presvetleného vysokými štrbinovými oknami v južnej a východnej stene. Priestor bol zaklenutý jedným poľom gotickej krížovej klenby s jednoducho profilovanými rebrami (obr. 7). V južnej stene sa nachádzal malý výklenok v tvare lomeného oblúku, vytesaný do jedného kusa kameňa (obr. 8). Jediným dokladom, ktorý by snád mohol súvisieť s úpravou pôvodnej podlahy v svätyni, je maltový estrich. Ak by sa ďalším výskumom potvrdilo, že išlo skutočne o podlahu, ostáva otvorená otázka, či tento bol len lôžkom pre nejaký typ dlažby alebo bol finálnou úpravou povrchu. V novoveku po vybudovaní objektu krypty pred, respektíve pod oltárnou menzou hlavného oltára, z ktorej sa našiel v dlažbe odtlačok, bola táto podlahová úprava nahradená tehlovou dlažbou (tehly o rozmere $28,5 \times 13,5 \times 6$ cm, kladené do vzoru podľa obr. 2). Podzemná krypta je priestorom zaklenutým kamennou valenou klenbou s osou rovnobežnou s osou kostola. Pri výstavbe tejto novovekej krypty

Obr. 2. Pohľad na zachované murivo južnej obvodovej steny presbytéria a novovekú tehlovú dlažbu. Foto autor.

Abb. 2. Blick auf das erhaltene Mauerwerk der südlichen Außenmauer des Altarraums und auf das neuzeitliche Ziegelsteinpflaster. Foto vom Verfasser.

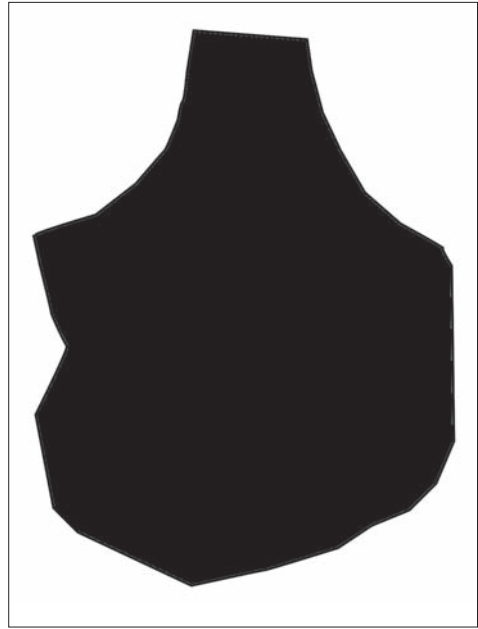

Obr. 3. Pôdorys výskumu. Svetlá farba – zistené gotické murivo lode; tmavšou – predpokladaná sekundárna gotická úprava presbytéria; čiarkovane – predpokladaný priebeh murív. Kresba autor.

Abb. 3. Grabungsgrundriss. Hellgrau – entdecktes gotisches Mauerwerk des Schiffs; dunkelgrau – mutmaßliche sekundäre gotische Anpassung des gestrichelt – mutmaßlicher Verlauf der Mauern. Zeichnung vom Verfasser.

Obr. 6. Detail juhovýchodného nárožia presbytéria v exteriéri so sekundárne použitým klenbovým rebrom. Foto autor.
 Abb. 6. Außendetail der südöstlichen Ecke des Altarraums mit sekundär verwendeter Gewölberippe. Foto vom Verfasser.

Obr. 7. Profil zistených klenbových rebier. Kresba autor.
 Abb. 7. Profil der entdeckten Gewölberippen. Zeichnung vom Verfasser.

lodový, čo však nebolo dodržané vnútorným členením, ale len prítomnosťou troch oltárov. O prítomnosti bočného oltára na južnej strane lode by mohla svedčiť, v tejto etape nedoskúmaná, kamenná konštrukcia pri severnom múre lode. Loď, rovnako ako presbytérium, bola v poslednej etape existencie omietnutá interiérovou omietkou s bielym náterom, v presbytériu boli na fragmentoch staršej omietky a rebrách zistené aj pigmenty červeného okra. Prítomnosť empory v kostolíku nie je dokázaná, ale georadarový prieskum naznačuje takúto možnosť, keďže v mieste, kde by mohli byť založené piliere empory, je viditeľná anomália. Rovnako počas výskumu nebola zatiaľ doskúmaná prítomnosť sakristie (Prášek–Miňo–Brezňanová–Rusko 2011).

Datovať kostol archeologickými metódami nie je na základe súčasného rozsahu výskumu možné. Na základe analógií pôdorysu a rebier klenby by mohol kostolík chronologicky súvisieť s výstavbou okolitých ranogotických sakrálnych stavieb, a to Kostola sv. Michala archanjela v Hornej Mičinej, datovanej do druhej polovice 13. storočia (Súpis 1968, 502), ale najmä Kostola sv. Michala v Čeríne a Kostola svätého Františka Se-

Obr. 8. Detail niky v južnej stene presbytéria. Foto autor.
 Abb. 8. Detail der Nische in der Südwand des Altarraums. Foto vom Verfasser.

rafinského v Ponikách, ktoré sú datované na začiatok 14. storočia (Súpis 1967, 270; 1968, 502). Pokiaľ kostolík nemá staršiu, zatiaľ nezistenú etapu, môžeme jeho počiatky na základe analógií, ako aj vzhľadom na prítomnosť miestnej nižšej šľachty predbežne datovať približne do začiatku 14. storočia. Jeho zánik predpokladáme niekedy v závère 18. storočia, prípadne prvej polovice 19. storočia, keďže na mapových prameňoch z druhej polovice 19. storočia sa v jeho mieste nachádza už len cintorín, ktorý má kontinuitu až do súčasnosti.

Literatúra

- MALINIÁK, P., 2007: K interpretácii najstarších písomných dokladov o osídlení Zvolenskej kotliny, *Acta historica neosoliensia* 10, 58–69.
– 2011: Človek a krajina Zvolenskej kotliny v stredoveku. Banská Bystrica.
PRAŠEK, K.–MIŇO, M.–BREZŇANOVÁ, G.–RUSKO, Z., 2011: Archeologický výskum na vedecké a dokumentačné účely, Sliach – Sampor, Zaniknutý Kostol sv. Michala Archanjela, rkp. uložená v archíve KPÚ Banská Bystrica, bez sign.
RAGAČ, R., nedat.: Archívny výskum – Sampor Kostol sv. Michala, nepubl. rkp. uložená v archíve autora.
SÚPIS, 1967: Súpis pamiatok na Slovensku 1. Bratislava.
SÚPIS, 1968. Súpis pamiatok na Slovensku 2. Bratislava.
SÚPIS, 1969: Súpis pamiatok na Slovensku 3. Bratislava.
VLASTIVEDNÝ SLOVNÍK, 1978: Vlastivedný slovník obcí na Slovensku 3. Bratislava.

Zusammenfassung

Die archäologische Grabung an der verschwundenen, mutmaßlichen Erzengel-Michael-Kirche in Sliach-Sampor

In den wenigen neuzeitlichen Quellen wird in der heute zur Stadt Sliach (Bez. Zvolen) gehörenden Gemeinde Sampor eine Erzengel-Michael-Kirche erwähnt. Über eine nähere Lokalisierung fehlten die Belege. Nach einer Untersuchung des Geländes im Gemeindekataster wurden Geländereликte und undeutliche Überreste eines Mauerwerks in dem nicht unterhaltenen Teil des örtlichen Friedhofs entdeckt. Durch die anschließend erfolgte Grabung wurde bestätigt, dass es sich dabei um die Überreste einer kleinen gotischen Kirche handelt. Der Grundriss des Baus konnte erfasst werden. Er besteht aus einem relativ kleinen Schiff mit fast quadratischem Grundriss und einem zu ihm gehörenden rechteckigen Altarraum. Im Altarraum erfolgte die Grabung detaillierter und es wurden die Reste eines Kreuzgewölbes mit einfach profilierten Rippen und Gewölbesteinen aus Travertin entdeckt. Die übrige Substanz der Kirche war aus örtlichem Vulkantuff und Andesitbomben gebaut worden. Im Altarraum entdeckte man ein neuzeitliches Ziegelsteinpflaster mit Abdrücken eines Altars. Darunter entdeckte man das Tonnengewölbe einer Krypta, die wahrscheinlich aus der Renaissance stammt und an der Südwand den Teil eines nicht näher datierbaren Grabes. Sowohl in der südlichen als auch in der östlichen Außenmauer fand man zerstörte Fensterbänke und die unteren Teile der Fensterlaibungen. Unter dem Südfenster entdeckte man auch das Steingewände dieses Fensters. In der Südwand fand man auch eine in einen einzigen Stein gehauene Nische in Form eines gotischen Bogens. Während der Grabung konnten keine eindeutigen Belege gefunden werden, die eine Datierung bzgl. der Entstehung des Objektes ermöglichen würden. Jedoch kann man festhalten, dass der Altarraum mindestens einmal umgebaut oder rekonstruiert worden war. Darauf deutet ein Riss in der südlichen Außenmauer und eine in der südöstlichen Ecke sekundär eingemauerte Rippe mit der gleichen Profilierung hin, wie sie im Gewölbe des Altarraums Verwendung fand. Aufgrund der Ähnlichkeit mit Objekten in den Nachbargemeinden Čerín und Poniky nehmen wir an, dass die kleine Kirche zu Beginn des 14. Jahrhunderts entstanden war.

Mgr. Martin Miňo, Krajský pamiatkový úrad Banská Bystrica, Lazovná 8, SK 975 65 Banská Bystrica, mino.martin@gmail.com